

Ірина Буяр
(Чернівці)

ГЕНДЕРНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНOSTІ ПРИКМЕТНИКІВ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі британських і американських романів)

Анотація. Розглядаються особливості реалізації семантичної сполучуваності для лексико-семантичної групи прикметників негативної оцінки з урахуванням гендерного і лінгвокультурного чинників на прикладі сучасних англомовних романів. Встановлено домінантність лінгвокультурного фактора, при цьому в межах національного варіанта мови гендерні відмінності більш помітні для представників британського соціуму.

Ключові слова: *лексико-семантична група, оцінка, національний варіант англійської мови, гендер, лінгвокультурний фактор.*

Аннотация. Рассматриваются особенности реализации семантической сочетаемости лексико-семантической группы прилагательных негативной оценки с учетом гендерного и лингвокультурного факторов на примере современных англоязычных романов. Установлена доминантность лингвокультурного фактора, при этом в рамках национального варианта языка гендерные отличия более заметны для представителей британского социума.

Ключевые слова: *лексико-семантическая группа, оценка, национальный вариант английского языка, гендер, лингвокультурный фактор.*

Abstract. The peculiarities of negative adjectives semantic combinability are described in the given article. Gender and linguo-cultural factors are considered, the research is conducted on the basis of modern British and American novels. The dominance of linguo-cultural factor is defined, while within the national variants of English gender peculiarities are more prominent for the representatives of British society.

Key words: *lexico-semantic group, evaluation, national variant of English, gender, linguo-cultural factor.*

Актуальність вивчення оцінки зумовлена її універсальним характером та характером репрезентації в кожній мові. За своєю природою оцінка антропоцентрична, адже сам процес оцінюван-

ня „пропускається” через свідомість людини [12, с.24]. Відповідно, оцінювання здійснюється згідно із системою цінностей певного соціуму, які формуються у процесі взаємодії внутрішнього світу людини та зовнішніх умов [4, с.119], тобто оцінку можна розглядати як „суспільно закріплене ставлення носіїв мови до позамовного об'єкта й до фактів мови та мовлення” [14, с. 7].

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, присвячених вивченню цього мовного явища, недостатньо дослідженими залишаються особливості вираження оцінки на лексичному рівні представниками різних статей з урахуванням лінгвокультурологічного чинника. Тому метою статті є опис семантичної сполучуваності лексико-семантичної групи (ЛСГ) прикметників негативної оцінки на матеріалі сучасних (від 80-х рр. ХХ ст. до нашого часу) англійських романів. При цьому окремо розглядаються та аналізуються отримані дані для чоловічого і жіночого дискурсу британського й американського національних варіантів англійської мови. Обсяг кожної підвибірки – приблизно 200 тисяч слововживань.

Відомо, що сполучуваність слова реалізується в контексті, який являє собою „вказівний мінімум, що сприяє реалізації значення слова” [1, с. 34]. Оскільки сполучувальні властивості слова реалізуються в контексті, а контекстуальними партнерами прикметників найчастіше стають іменники, для вивчення семантичної сполучуваності прикметників потрібно перш за все розподілити зустрічені іменники за семантичними підкласами. На основі класифікації іменників В. Левицького [2, с. 52 – 53], а також робочих класифікацій Н. Вишиваної [7, с. 55 – 56], В. Архелюк [3, с. 66] та ін. нами було виділено на основі фактичного матеріалу такі іменникові підкласи:

1. Люди (загальні назви): *family, girl, man*.
2. Рід занять, національність, релігія: *cook, English, Muslim*.
3. Неживі предмети, речі: *book, glasses, ticket*.
4. Абстрактні поняття: *idea, quality, reason*.
5. Дія, процес, стан, робота, праця: *deed, sleep, work*.
6. Зовнішність, частини тіла: *ear, figure, tooth*.
7. Їжа, напої: *food, milk, meat*.
8. Природа, географічні об'єкти: *beach, land, weather*.
9. Відрізки часу, доби: *day, morning, time*.
10. Фауна: *dog, fish, horse*.

11. Флора: *crop, harvest*.
12. Мова та мовлення, інформація: *joke, news, story*.
13. Інші: *blood pressure, view, wage*.
14. Місце перебування: *USA, Britain, country*.

Підклас „Інші” включає в себе лексеми, які не належать за значенням до жодного з інших підкласів. Його передостаннє місце в класифікації зумовлене відсутністю підкласу „Місце перебування” в розподілі іменників на семантичні угруповання для лексикографічних джерел, коли дана класифікація була застосована вперше. З метою уніфікованості отриманих даних нумерація двох останніх підкласів не змінювалася.

При побудові таблиць семантичної сполучуваності ми припустили, що недоцільно піддавати розрахункам маловживані лексеми, мінімальна кількість слововживань яких менша за 5. Варто зауважити, що виділені ЛСГ не дуже численні, адже в усіх випадках превалює вживання прикметникових лексем позитивної оцінки. Розглянемо отримані дані окремо для письменників-чоловіків і жінок британського й американського соціумів.

Отже, ЛСГ прикметників негативної оцінки репрезентована такими лексичними одиницями (ЛО) у британських чоловічих романах, поданими за частотністю вживання: *bad, guilty, awful, dangerous, horrible, dreadful, severe, serious, evil, sorry*. Їх відповідниками в жіночій художній прозі стали *bad, terrible, sorry, sad, awful, horrible, ill, dangerous, dreadful, painful, miserable, dark, wretched, horrid, serious, wicked*. Враховуючи спільний список вихідних ЛО, відібраних зі словників через формалізовану процедуру інвентаризації, і збіг лише 6 лексем (не враховуючи домінанти *bad*), логічним видається твердження про існування гендерних відмінностей в оцінці дійсності представниками британського суспільства, при цьому відзначимо значну кількісну перевагу ЛСГ британських жінок: 374 ЛО порівняно з 204, відібраними з прози авторів-чоловіків.

Американські лексичні компоненти досліджуваної ЛСГ репрезентовані так: *bad, sad, ugly, wrong, dark, awful, ill, evil, lousy, rotten, wicked, stinking* на матеріалі чоловічих романів і *bad, wrong, sad, ugly, dark, awful, evil, ill, lousy, nasty, wicked* для жіночої художньої прози. Як бачимо, майже всі ЛО збігаються, за винятком *rotten* і *stinking*, наявних у чоловічому відповіднику ЛСГ і

відсутніх у жіночому, та *nasty*, яку спостерігаємо лише в показниках сполучуваності на матеріалі романів американських письменниць. При цьому кількісні показники фактично збігаються і становлять 240 і 276 ЛО відповідно. Отже, констатуємо значний збіг американських варіантів прикметникової ЛСГ негативної оцінки за компонентними і кількісними показниками.

Констатуємо існування відмінностей між отриманими текстовими показниками та ядерними лексемами, отриманими на матеріалі словників (див. [6, с. 50]). Ми пояснюємо це динамічним характером мови, при якому семантика слова безперервно змінюється, у свою чергу, надаючи нових відтінків значення іншим ЛО в певній мікροструктурі й тим самим змінюючи їх позицію в межах цієї мікροструктури. Відповідно, дані словників, укладених переважно в 90-х роках, виявляються дещо нерелевантними порівняно з фактичним мовним матеріалом сьогодення.

Досліджуючи гендерний фактор при вираженні негативної оцінки, простежуємо незначний збіг за лексичним складом. Так, для чоловічого дискурсу збігаються лише три ЛО (*evil, sorry, awful*), а для характеристик жіночих романів спільними є 5 слів (*sad, awful, ill, dark, wicked*). Таким чином, за репрезентативними показниками відзначаємо домінантність лінгвокультурного фактору, проте з метою об'єктивізації висновків розглянемо також інші параметри семантичної сполучуваності для обох національних варіантів англійської мови.

Ключовими характеристиками сполучуваності є її широта, селективність та інтенсивність. Під широтою розуміють кількість партнерів, з якими слово сполучається в тексті, а під інтенсивністю – ступінь структурно-семантичної пов'язаності компонентів сполучення [11, с. 198 – 199]. Селективність сполучуваності, тобто її вибірковість, визначається певними умовами, необхідними й достатніми для сполучення одного елемента з іншим [8, с.38].

Отже, найчастотнішими семантичними підкласами для ЛСГ негативної оцінки, за даними британських чоловічих романів, є „Абстрактні поняття” (56 слововживань (СВ)), „Люди (загальні назви)” (35 СВ), „Дія, процес, стан, робота, праця” (35 СВ). Характеристики для британської жіночої прози повністю збігаються і становлять 101 СВ із підкласом „Абстрактні поняття”, 91 СВ із

підкласом „Люди (загальні назви)” і 53 СВ із підкласом „Дія, процес, стан, робота, праця”.

При дослідженні семантичної сполучуваності прикметників негативної оцінки на матеріалі американських романів отримуємо аналогічні дані. Так, двома найчастотнішими підкласами теж виявилися „Абстрактні поняття” (57 СВ у чоловічому дискурсі й 58 у жіночому) „Люди (загальні назви)” (62 і 84 СВ відповідно). Відповідно, ґрунтуючись на абсолютному збігові результатів, можемо вважати таку частотність сполучення не випадковою.

Найменш частотні підкласи також спільні для романів, написаних британцями й американцями обох статей. До них належать підкласи „Флора”, „Фауна”, „Їжа, напої”. Низькою сполучуваністю для окремих підвибірок характеризуються підкласи „Зовнішність, частини тіла” та „Інші” (британські чоловіки), „Природа, географічні об’єкти” (британські жінки), „Відрізки часу, доби” (американські чоловіки).

Широта індивідуальної сполучуваності ЛО вимірюється через кількість семантичних підкласів, з якими сполучається певна лексема, поділених на загальну кількість семантичних підкласів. Відповідно, отримане число може коливатися в межах від одиниці (якщо лексема сполучається з усіма підкласами) до нуля, якщо не фіксується жодних синтагматичних сполучень [9, с. 65]. Середня широта сполучуваності визначається діленням числа, що відповідає кількості заповнених клітинок таблиці з даними семантичної сполучуваності на число потенційно можливих. Вважатимемо, що ЛО, показник широти якої перевищує середнє значення, належить до ядра досліджуваної ЛСГ.

Отже, ядро ЛСГ прикметників негативної оцінки для дискурсу британських чоловіків представлено такими семантичними компонентами, зазначеними за спадом індексу широти: *bad*, *awful*, *severe*, а у жіночому дискурсі до ядерних лексем належать *bad*, *terrible*, *sad*, *awful*, *horrible*, *dangerous*, *dreadful*, *horrid*. Відзначаємо суттєву різницю в структурі ядра, перш за все у чисельності складових, яка є значно більшою для ЛСГ британських жінок. Хоча порівнювані мікросистеми мають два спільних елементи (ЛО *bad*, *awful*), не можемо стверджувати про їх подібність.

Натомість, обидва ядра ЛСГ американського варіанта мови демонструють практично повний збіг, містячи у своєму складі

ЛО *bad, sad, ugly, wrong, dark* (автори-чоловіки) та *bad, wrong, ugly, dark, awful* (письменниці). Отже, єдиними відмінностями є компоненти *sad* і *awful* та ієрархія решти складових у межах ядра.

Розглянемо останній критерій сполучуваності – її інтенсивність. Зазначимо, що частотність не завжди виступає надійним критерієм, тому для правильного визначення наявності/відсутності зв'язку між досліджуваними одиницями та його величини необхідно застосувати точні методи числення, а саме критерій χ^2 та коефіцієнт спряженості K .

Критерій χ^2 можна вирахувати за формулою

$$\chi^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E},$$

де O – фактично спостережувані величини, E – теоретично очікувані [10, с. 88].

При цьому сума χ^2 вказує лише на наявність/відсутність зв'язку між досліджуваними величинами, його ж ступінь знаходимо за допомогою коефіцієнта взаємної спряженості Чупрова K для багатопільних таблиць за формулою

$$K = \sqrt{\frac{\chi^2}{N\sqrt{(r-1)(c-1)}}},$$

де N – загальна кількість спостережень, r – кількість рядків у таблиці, c – кількість стовпчиків [10, с. 91].

Мінімальною величиною χ^2 , яка дозволяє називати певний зв'язок статистично значущим, є критична величина 3,84. Сила зв'язку визначається через коефіцієнт K , залежно від його величини розрізняють змінний, стійкий і сталий контексти. Виходячи з величини даних, отриманих при визначенні інтенсивності сполучуваності для аналізованих лексичних одиниць, ми, услід за Л. Бистровою [5, с.47], вважаємо зв'язки, при яких коефіцієнт спряженості $K < 0,10$, слабкими (змінний контекст), з $K = 0,10 - 0,30$ – середніми (стійкий контекст), а з показником $K > 0,30$ – сильними (сталий контекст).

Отже, у результаті проведених підрахунків отримуємо нижче наведені статистично релевантні показники.

Зокрема, для ЛСГ негативних прикметників британських чоловіків встановлені такі зв'язки середньої сили:

guilty + підклас „Люди (загальні назви)” – $\chi^2 = 16,91$; $K = 0,29$;

serious + підклас „Абстрактні поняття” – $\chi^2 = 9,69$; $K = 0,22$;

dangerous + підклас „Абстрактні поняття” – $\chi^2 = 4,29$; $K = 0,14$;

Британський жіночий дискурс характеризується наступними статистично значущими величинами сильного та середнього ступеня:

sorry + підклас „Люди (загальні назви)” – $\chi^2 = 69,91$; $K = 0,44$;

miserable + підклас „Люди (загальні назви)” – $\chi^2 = 29,05$; $K = 0,28$;

bad + підклас „Мова та інформація” – $\chi^2 = 12,00$; $K = 0,18$;

terrible + підклас „Абстрактні поняття” – $\chi^2 = 7,72$; $K = 0,15$;

ill + підклас „Люди (загальні назви)” – $\chi^2 = 5,13$; $K = 0,12$.

Як бачимо, жоден зі зв'язків не проявляється в обох ЛСГ британського національного варіанта англійської мови, що ще раз підкреслює суттєвість відмінностей між мовленням чоловіків і жінок.

Інтенсивність семантичної сполучуваності для художнього дискурсу американських чоловіків представлена такими показниками середнього й низького ступенів:

bad + підклас „Дія, процес, стан, робота, праця” – $\chi^2 = 10,16$; $K = 0,21$;

sad + підклас „Мова та інформація” – $\chi^2 = 7,22$; $K = 0,17$;

ill + підклас „Люди (загальні назви)” – $\chi^2 = 6,86$; $K = 0,17$;

wrong + підклас „Неживі предмети, речі” – $\chi^2 = 4,11$; $K = 0,13$;

stinking + підклас „Неживі предмети, речі” – $\chi^2 = 6,36$; $K = 0,09$.

Для прикметникової ЛСГ негативної оцінки американських жінок зазначаємо лише два зв'язки середньої сили, які, проте, мають відповідники в ЛСГ чоловіків:

ill + підклас „Люди (загальні назви)” – $\chi^2 = 18,06$; $K = 0,26$

bad + підкласи „Абстрактні поняття” – $\chi^2 = 8,85$; $K = 0,18$; „Дія, процес, стан, робота, праця” – $\chi^2 = 4,33$; $K = 0,13$.

Як бачимо з проаналізованих кількісних і квантитативних показників, структура та характеристики ЛСГ негативної оцінки, виокремленої на матеріалі романів, значно різняться для представників різних мовних середовищ. У межах національних варіантів англійської мови відзначаємо істотні розходження для британських представників різних статей і, водночас, високий сту-

пільності для жіночого і чоловічого дискурсу американців. Отже, робимо висновок про переважання лінгвокультурного чинника в лексичних засобах вираження оцінки внаслідок особливостей національної мовної картини світу, а також про відсутність перманентності для категорії гендеру в мові та мовленні/ комунікації [13, с. 223].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н.Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 208 с.
2. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу : [навч. посіб.] / В.В. Левицький, О.Д. Огуй, С.В. Кійко, Ю.Є. Кійко. – Чернівці : Рута, 2000. – 136 с.
3. Архелюк В.В. Сполучуваність прикметників розміру в англійській мові / Архелюк В.В. // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: ЧДУ, 1996., Вип. 1. Германська філологія.– С. 64–72.
4. Барышков В.П. Аксиология личностного бытия / В.П. Барышков ; под ред. В.Б. Устьянцева. — М. : Логос, 2005. – 192 с. – (Золотая коллекция).
5. Бистрова Л.В. Вивчення синтагматичних зв'язків слів за допомогою статистичних методів / Л.В. Бистрова // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 44–48.
6. Буяр І. Інвентаризація лексико-семантичної групи прикметників оцінки в англійській мові / Ірина Буяр // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Філологічні науки. / [відп. ред. Л.М. Марчук].– Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. – Вип. 22. – Том 1. – С. 48–51.
7. Вишивана Н.В. Вивчення лексичної сполучуваності за допомогою дистрибутивно-статистичного аналізу / Вишивана Н.В. // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці : ЧДУ, 1996. Вип. 1: Германська філологія. – С. 54–64.
8. Катц Дж. Семантическая теория / Дж. Катц; [составл., общ. ред. и вступ. ст. В.А. Звегинцева] // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистическая семантика. – М. : Прогресс, 1981. – Вып. 10. – С. 33–49.
9. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – К : УМК ВО, 1989. – 156 с.
10. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике / Виктор Васильевич Левицкий. – Черновцы : Рута, 2004. – 190 с.
11. Левицкий В.В. Семасиология / В.В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.

12. Приходько А. И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке : монография / Анна Ильинична Приходько. – Запорожье, 2004. – 321с.
13. Сорокіна Л.Є. Гендерні студії: здобутки та перспективи досліджень / Л.Є. Сорокіна // Вісник Житомирського державного університету. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. Випуск 51: Філологічні науки. – С. 220 – 223.
14. Хидекель С.С. Оценочный компонент лексического значения слова / С.С. Хидекель, Г.Г. Кошель // Иностранные языки в школе. – 1981. – № 4. – С. 7 – 10.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ТА ЇХ УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

British men

1. Amis K. The Old Devils (**AKOD**) [electronic resource] / Kingsley Amis – Access mode : www.truly-free.org.
2. Amis M. Time's Arrow, or the Nature of the Offence (**AMTANO**) [electronic resource] / Martin Amis – Access mode : www.truly-free.org.
3. Banks I. Whit (**BIW**) / Iain Banks. – London : Little, Brown and Company, 1995. – 455 p.
4. Barnes J. Arthur and George (**BJAG**) [electronic resource] / Julian Barnes – Access mode : www.truly-free.org.
5. Boyd W. An Ice-Cream War (**BWIW**) / William Boyd. – London: Penguin Books, 1983. – 416 p.
6. Gray A. Lanark (**GAL**) [electronic resource] / Alasdair Gray – Access mode : www.truly-free.org.
7. Hollinghurst A. The Line of Beauty (**HALB**) [electronic resource] / Alan Hollinghurst – Access mode : www.truly-free.org.
8. McEwan I. Atonement (**McIA**) / Ian McEwan. – London : Vintage, 2002. – 372 p.
9. Mitchell D. Cloud Atlas (**MDCA**) [electronic resource] / David Mitchell – Access mode : www.truly-free.org.
10. Swift G. Last Orders (**SGLO**) [electronic resource] / Graham Swift – Access mode : www.truly-free.org.

American men

1. Chabon M. The Amazing Adventures of Cavalier and Clay (**ChMAACC**) [electronic resource] / Michael Chabon – Access mode : www.truly-free.org.

2. Cheever J. The Stories of John Cheever (**ChJSJCh**) [electronic resource] / John Cheever – Access mode : www.trulyfree.org.
3. Frazier C. Cold Mountain (**FCCM**) [electronic resource] / Charles Frazier – Access mode : www.truly-free.org.
4. Jones E.P. The Known World (**JEKW**) [electronic resource] / Edward P. Jones – Access mode : www.truly-free.org.
5. Mailer N. The Executioner's Song (**MNES**) [electronic resource] / Norman Mailer – Access mode : www.truly-free.org.
6. McCarthy C. The Road (**McCR**) [electronic resource] / Cormac McCarthy – Access mode : www.truly-free.org.
7. McMurtry L. Lonesome Dove (**McLLD**) [electronic resource] / Larry McMurtry – Access mode : www.truly-free.org.
8. Roth P. American Pastoral (**RPAP**) [electronic resource] / Philip Roth – Access mode : www.truly-free.org.
9. Styron W. Sophie's Choice (**SWSCh**) [electronic resource] / William Styron – Access mode : www.truly-free.org.
10. Updike J. Rabbit at Rest (**UJRR**) [electronic resource] / John Updike – Access mode : www.truly-free.org.

British women

1. Ali M. Brick Lane (**AMBL**) / Monica Ali. – London : Black Swan, 2003. – 492 p.
2. Bainbridge B. Master Georgie (**BBMG**) [electronic resource] / Beryl Bainbridge – Access mode : www.truly-free.org.
3. Bingham C. Distant Music (**BCDM**) / Charlotte Bingham. – London : Bantam Books, 2002. – 570 p.
4. Brookner A. Hotel du Lac (**BAHdL**) [electronic resource] / Anita Brookner – Access mode : www.truly-free.org.
5. Cookson C. The Upstart (**CCU**) / Catherine Cookson. London : BCA, 1998. – 349 p.
6. Lennox J. The Shadow Child (**LJShCh**) / Judith Lennox. – London : Corgi Books, 1999. – 558 p.
7. Lessing D. The Good Terrorist (**LDGT**) [electronic resource] / Doris Lessing – Access mode : www.truly-free.org.
8. Murdoch I. The Book and the Brotherhood (**MIBB**) [electronic resource] / Iris Murdoch – Access mode : www.truly-free.org.
9. Rowling J.K. Harry Potter and the Half-Blood Prince (**RJHPHBP**) [electronic resource] – Access mode : www.truly-free.org.

10. Tremain R. Restoration (**TRR**) [electronic resource] / Rose Tremain – Access mode : www.truly-free.org.

American women

1. Kingsolver B. The Poisonwood Bible (**KBPB**) / Barbara Kingsolver. – New York : HarperCollins, 1998. – 616 p.
2. Meyer S. Twilight (**MST**) [electronic resource] / Stephenie Meyer – Access mode : www.truly-free.org.
3. Morrison T. Beloved (**MTB**) [electronic resource] / Toni Morrison – Access mode : www.truly-free.org.
4. Picoult J. The Tenth Circle (**PJTC**) / Jodi Picoult. – London : Hodder & Stoughton Ltd., 2006. – 406 p.
5. Proulx A. The Shipping News (**PASHN**) [electronic resource] / Annie Proulx – Access mode : www.truly-free.org.
6. Sebold A. The Lovely Bones (**SALB**) / Alice Sebold. – London : Picador, 2003. – 328 p.
7. Spellman C. Paint the Wind (**SCPW**) / Cathy Cash Spellman. – Glasgow : William Collins Sons and Co. Ltd, 1990. – 824 p.
8. Tartt D. The Secret History (**TDSH**) / Donna Tartt. – New York : Penguin Books, 1992. – 660 p.
9. Tyler A. Breathing Lessons (**TABL**) [electronic resource] / Anne Tyler – Access mode : www.truly-free.org.
10. Walker A. The Color Purple (**WACP**) [electronic resource] / Alice Walker – Access mode : www.truly-free.org.